

PLATFORM APPÈL KERK EN ISRAËL

om stem te geven aan de kerkelijke opdracht tot onopgeefbare verbondenheid.

Postbus 120, 8260 AC Kampen
info@appelkerkenisrael.nl / www.appelkerkenisrael.nl
Tel.: 038 - 3315432 of 073 - 6579141

Nieuwsbrief 11, maart 2008

Met veel voldoening kijken wij terug op onze studiedag van 28 januari in de Rode Hoed in Amsterdam: ruime belangstelling, spannende discussies en een goede sfeer.

Peter van Commenee maakte onderstaand verslag van deze dag.

Conferentie Appèl Kerk & Israël op 28 januari 2008 in de Rode Hoed

De bedoeling van het Appèl voor deze conferentie was tweeledig. We waren in de eerste plaats van mening dat het boek van René Süß 'Luthers Theologisch Testament, Over de Joden en hun leugens', de nodige aandacht verdient. Dit omdat wij van mening zijn dat Süß overtuigend heeft aangetoond dat het hart van de protestants christelijke theologie niet vrij is van antisemitisme. In de tweede plaats vonden we dat het bij deze vaststelling niet kon blijven. Wat doen wij als aangesproken partij met hetgeen Süß heeft aangedragen? Welke mogelijkheden zien wij voor een christelijke theologie zonder antisemitisme? Dit bracht ons tot de volgende opzet:

In het ochtendprogramma was het woord uiteraard eerst aan René Süß zelf. Er waren ca. honderd deelnemers naar de conferentie gekomen die naar zijn inleiding luisterden. Hierin gaf hij een korte samenvatting van zijn studie en gaf hij aan hoe hij tot zijn vaststelling over antisemitisme in het hart van de christelijke theologie was gekomen. Luther schept eerst een vals en verwrongen beeld van het Jodendom en hun zogenaamde werkheiligheid om zich daar vervolgens op een werkelijk verschrikkelijke manier tegen af te zetten. De vertaalde citaten van Luther over Joden komen bij veel conferentiedeelnemers dan ook schokkend over. Vervolgens staat Süß uitgebreid stil bij de reacties op zijn boek. Hieruit blijkt z.i. dat er van christelijke en met name Lutherse zijde weinig behoefte is, in te gaan op de argumenten die hij heeft aangedragen.

Vervolgens werd er in negen groepen, aan de hand van een aantal vragen over de inleiding van Süß nagesproken. Centrale vraag in dit gesprek was: 'zit er antisemitisme in het hart van de christelijke theologie?' Uit de verslaggeving bleek dat er levendige gesprekken over de vragen zijn gevoerd en dat de algemene tendens was dat het opwerpen van deze vraag eerder een beginpunt was dan een eindpunt. M.a.w. dit verdient een vervolg.

Met dit vervolg werd een bescheiden begin gemaakt in het middagprogramma. Er waren drie verschillende werkgroepen met ieder een eigen insteek over de weg die gevolgd zou kunnen worden om te komen tot een christelijke theologie zonder antisemitisme.

Groep I. In deze groep o.l.v. Marja van den Beld stond het gedachtegoed van de Amerikaanse theoloog Paul van Buren (1924-1998) centraal. Het kaartenhuis van zijn christelijk theologische traditie stort voor hem in als hij in gesprek gaat met

Joodse wetenschappers, zich in het Jodendom verdiept en ontdekt dat Israël en Jodendom springlevend zijn. Wat betekent dit voor de theologie van de kerk? Zijn uiteindelijke conclusie is helder en duidelijk: waar Israël wel kan bestaan zonder de kerk, kon en kan de kerk niet bestaan zonder het levende Israël. Daarom moet de kerk in woord, daad en theologie zowel het 'ja' als het 'nee' van Israël serieus nemen. Het 'ja' in Talmoed en Midrasj en in het levende Joodse debat. Het 'nee' tegen Israël als zendingsdoel, tegen het 'Oude Testament' als misinterpretatie van Tenach, tegen de claim dat Gods beloften aan Israël vervuld zijn in Christus en tegen de claim dat Jezus de beloofde Messias voor Israël is. Het 'nee' van Israël berust immers op de trouw aan het verbond met God.

Groep II. Deze groep stond o.l.v. Dick Boer en ging over Marquardt's herlezing van het christelijk dogma van de triniteit met het oog op een theologie die de Joden geen angst meer hoeft aan te jagen. Ook Marquardt wil het Joodse 'nee' serieus nemen als blijk van trouw aan de God van Israël. Hij wil de bewogenheid van God in al zijn dramatiek tot uitdrukking zien gebracht ook in de triniteitsleer: hoe er in God zelf echte spanningen zijn, hoe de Zoon (Israël/ Jezus) met de Vader worstelt, hoe de Geest spreekt met onuitsprekelijke verzuchtingen. Het gaat m.a.w. niet om een gestolde leer maar om een levende dynamiek die onlosmakelijk verbonden is met de dramatiek van de geschiedenis van God met zijn volk en het volk met zijn God.

Groep III. Manuela Kalsky bracht hierin een revisie van de christologie en de christelijke identiteit naar voren in het spoor van Rosemary Radford Ruether. In haar boek 'Faith and Fratricide. In The Theological Roots of Anti-Semitism' (1974) kritiseert Ruether als één van de eerste christelijke theologen het anti-judaïsme in de christelijke theologie. Haarscherp laat zij zien dat in de christelijke theologie allerlei vooroordelen en mythen er toe dienen om de eigen christelijke identiteit te bevestigen ten koste van het Jodendom. Het grootste obstakel in de verhouding tussen Jodendom en christendom ligt volgens Ruether in de christelijke belijdenis dat Jezus Christus de vervulling van de Joodse Messiaanse hoop is. Volgen Ruether moet de christologie dusdanig worden herzien dat zij niet langer gedefinieerd wordt tegen andere geloven in, maar juist in relatie tot de gemeenschappelijke Messiaanse hoop op het Rijk Gods.

De conferentie werd afgesloten met een forumdiscussie met en een slotreactie van René Süß. Uit de forumdiscussie bleek in ieder geval dat een duidelijke behoefte bestaat aan een vervolg op deze conferentie en het verder werken aan een christelijke theologie zonder anti-judaïsme, antisemitisme en de destructieve neiging de eigen identiteit te vestigen op het zich afzetten tegen anderen. Aan het Appèl de lastige, maar uitdagende taak aan deze behoefte verder gestalte te geven.

De conclusie mag daarom zijn dat er sprake was van een zeer levendige, geslaagde en uitdagende conferentie.

Paul van Buren (1924-1998) studeerde o.a. theologie bij Karl Barth. Zijn hoofdwerk is een verfrissende en diepzinnige studie van een christelijke theologie over het volk Israël: 'A Theology of the Jewish-Christian Reality'. Hij was co-directeur van het Center for Religious Pluralism, onderdeel van het Shalom Hartman Instituut in Jeruzalem.

Friedrich-Wilhelm Marquardt (1928-2002) is ook een leerling van Karl Barth, maar ging een heel eigen weg. De rode draad in zijn denken is de ontdekking van de betekenis van het jodendom voor de christelijke theologie die hij vastlegde in een lijvige zevendelige dogmatiek.

Manuela Kalsky (1961) studeerde theologie in Marburg en Amsterdam. Zij staat in de Lutherse traditie en is gepromoveerd op een onderzoek naar de christologie vanuit feministisch-oecumenisch perspectief. Momenteel is zij werkzaam als directeur bij het Dominicaans Studiecentrum voor Theologie en Samenleving

De uitkomst van deze studiedag was voor het Appèl aanleiding om onderstaande brief te versturen aan het moderamen van de PKN.

PLATFORM APPÈL KERK EN ISRAËL

om stem te geven aan de kerkelijke opdracht tot onopgeefbare verbondenheid.

Postbus 120,
8260 AC Kampen
www.appelkerkenisrael.nl

Aan
Moderamen van de Protestantse Kerk in Nederland
Postbus 8504
3503 RM Utrecht

Kampen, 25 februari 2008

Geacht moderamen,

Meer dan honderd belangstellenden kwamen op 28 januari j.l. naar onze studiedag in de Rode Hoed over de anti-joodse houding bij Luther en de doorwerking daarvan in de christelijke theologie tot op vandaag.

Dat het een actueel thema betrof, bleek bij het recent uitgekomen standaardwerk over leven en werk van Luther, waarin zowel de afgezwakte versie van Luthers houding tegenover de Joden als ook het ontbreken van de onderzoeksresultaten hieromtrent van toonaangevende theologen, zoals van der Osten-Sacken aanleiding waren voor dr. Rene Süß om kritische vragen te stellen.

Je kunt van mening verschillen over de stijl van de heer Süß, maar inhoudelijk waren wij het geheel met hem eens. De anti-joodse houding en uitspraken van Luther, en van velen voor en na hem, hebben zich diep genesteld in ons theologisch verstaan en met de doorwerking daarvan hebben we tot op vandaag te maken. Juist daarom bevreemdt het ons in hoge mate dat zowel de Lutheranen als de leiding van de PKN niet in willen gaan op de serieuze vragen die ons door een aantal theologen, waaronder Süß, worden voorgelegd, maar in plaats daarvan in een kramp schieten en met oneigenlijke argumenten de boodschapper van het slechte nieuws veroordelen.

Voor ons is het in elk geval de reden geweest om op één van onze jaarlijkse studiedagen een podium te geven aan Rene Süß, die ons met deze ongemakkelijke waarheid confronteert.

We zijn blij dat we dat gedaan hebben. In een goede – door diverse deelnemers omschreven als ‘luisterende’ – sfeer hebben velen kennis genomen van zijn Luther-onderzoek. Voor menigeen was dat schokkend, niet in de laatste plaats doordat men Luthers smaadschrift voor het eerst in het Nederlands hoorde.

Vervolgens was dit voor ons een reden om heel serieus opnieuw naar ons christelijk gedachtegoed te kijken en vooral naar mensen die een goede poging gedaan hebben om tot een nieuw verstaan te komen van onze verhouding tot de Joden en Israël.

In het middagprogramma werden velen geïnspireerd door hun kennismaking met het

denken van Paul van Buren, Friedrich-Wilhelm Marquardt en Manuela Kalsky op dit terrein. Zij hebben zich intensief bezig gehouden met de ontwikkeling van een christelijke theologie waarin Israël de plaats heeft die het toekomst; waardoor een buffer opgeworpen wordt tegen elke anti-joodse neiging.

Wij schrijven u dit omdat een studiedag, als hierboven omschreven, toch bij uitstek een activiteit van de kerk zou moeten zijn, bijvoorbeeld georganiseerd door de Protestantse Raad voor Kerk en Israël. De discussie rondom de IPA-nota geeft aan hoe groot het achterstallig onderhoud op dit terrein is en hoe onduidelijk onze verhouding t.o.v. Israël . Sinds de jaren '80 ligt de inhoudelijke doordenking van de plaats van Israël in de theologie in feite stil; alle kerkelijke werkers op dit terrein zijn ontslagen. Als predikanten en kerkelijke ambtsdragers niet meer weten wat vervangingstheologie inhoudt, dan moeten we ons echt zorgen maken. Alleen met kerkelijke uitspraken in een kerkorde of op een wereldcongres zijn we er niet. Die zullen vervolgens concreet moeten worden gemaakt, ook in het contact met onze mede-christenen hier (Evangelicalen en Pinksterkerk) en elders in de wereld (bijv. Arabische christenen)

Ondertussen signaleren we dat de wereld voor Joden weer in toenemende mate bedreigend wordt. Laten we als kerk niet de fouten herhalen die we in het verleden hebben gemaakt, door te stellen dat het wel mee zal vallen, of simpel te zwijgen (het ergste, volgens Elie Wiesel).

Overigens was het goed te lezen dat het Lutherse smaldeel in onze kerk toch besloten heeft een werkgroep in te stellen waarin alsnog Luther en antisemitisme op de agenda staan. Wij wachten met spanning op de resultaten.

Graag vernemen we van u of u de aangeroeerde problematiek ernstig neemt en zo ja, welke initiatieven u ontplooit om 'het achterstallig onderhoud' in te halen.

Met hartelijke groet, namens het Appèl Kerk en Israël,
Bart Gijsbertsen

PS. Tot op heden is het nooit gekomen tot een gesprek tussen ons platform en de Protestantse Raad, een gesprek waarvan u indertijd hebt aangegeven dat u dat toe zou juichen.

Wegens drukke werkzaamheden kan Bert de Goede helaas geen deel meer uitmaken van ons Appèl. Wij zullen hem node missen en danken hem voor alle inzet en betrokkenheid van de afgelopen jaren.

U kunt ons financieel steunen. Wij zien graag een kleine of grote gift tegemoet op onze girorekening: 9553726, t.n.v. Appèl Kerk en Israël, Kampen.
Blijf vooral onze gangen volgen!

Een groet aan u allen.

Marja van den Beld, Peter van Commenee, Bart Gijsbertsen,
Lenny van der Linden, Hans Vermeulen